

BEOGRADSKI CENTAR ZA LJUDSKA PRAVA

NASILJE U PORODICI

BEOGRAD 2009

Izdavanje ove publikacije omogućio je Institut za održive zajednice (ISC), uz podršku američkog naroda kroz donaciju USAID-a br. 169-A-0006-00104-00. Mišljenja izneta u ovoj publikaciji su izneta od strane autora i nužno ne odlikavaju mišljenje ISC-a, USAID-a ili Američke vlade.

Beogradski centar za ljudska prava je tokom 2008. godine sprovodio monitoring rada državnih organa u četiri oblasti: organizovani kriminal, ratni zločini, zabrana diskriminacije i nasilja u porodici. Istraživački rad obavlja se u okviru projekta „Monitoring i izveštavanje o aktivnostima pravnih institucija u Srbiji u oblastima organizovanog kriminala, ratnih zločina, diskriminacije i nasilja u porodici“. Projekat su podržali Agencija Sjedinjenih Država za međunarodni razvoj (USAID)¹ i Institut za održive zajednice (Institute for Sustainable Communities).²

Uticao nasilja u porodici na društvo u celini tokom 2008. godine izbrisao je dugogodišnje vezivanje problema za pojedinca i porodicu. Istraživanja su pokazala da se prvo agresivno ponašanje stiče u porodici i da se kasnije lako prenosi u druge sfere društvenog života. U prilog ovoj tvrdnji govori porast broja vršnjačkog nasilja i reakcija okoline na postupke maloletnih počinalaca. Činjenica da se uloga žrtve zamenjuje ulogom nasilnika može ukazati na značaj mera prevencije i potrebi da se utiče na širenje svesti o opasnosti porodičnog nasilja. Nasilničko naučeno ponašanje predstavlja obrazac za buduću porodicu i stvara mogućnost za nastajanje novih žrtava i nasilnika. Frustracije i smanjena tolerantnost prema drugima otvaraju put ka činjenju novih krivičnih dela koja nisu vezana za nasilje u porodici.

Kako žrtva reaguje na pretrpljeno nasilje? Strah od prijavljivanja nasilja kod žrtve je često veći od straha od posledica nasilja. Nepostojanje poverenja i razumevanja u široj porodici kod žrtve stvara osećaj bespomoćnosti. U ovakvim situacijama aktivnim kampanjama nevladinih organizacija može se uticati na ohrabrivanje žrtava i ukazivanje na mogućnosti zaštite. Zbog toga je ophodno da se primena zakona u potpunosti sprovede u svakom konkretnom slučaju. Zatim, nasilnik se ne može štiti tako što će mu se izricati najblaže sankcije i da se na taj način ostavlja mogućnost za ponovno izvršenje.

¹ <http://www.usaid.gov/>

² <http://www.iscvt.org/>

1. Zakonski okvir

Kao krivično delo nasilje u porodici je prvi put određeno Krivičnim zakonikom Srbije 2002. godine u članu 118a. Značajne promene usledele su novim Krivičnim zakonikom 2006. godine kojim su ublažene kazne za počiniocce (čl.194.) Međutim, istim članom predviđa se nova sankcija koja se odnosi na nepoštovanje mera zaštite.

	KZ 2002.god.	KZ 2006. god.
Primena nasilja, pretnja, ugrožavanje telesnog integriteta i duševnog stanja	Novčana kazna Kazna zatvora do 3 godine	Novčana kazna Kazna zatvora do 1 godine
Ako je pri izvršenju korišćeno opasno oružje ili oruđe	Kazna zatvora od 6 meseci do 5 godina	Kazna zatvora od 3 meseca do 3 godine
Ako je nastupila teška telesna povreda ili je delo učinjeno prema maloletniku	Kazna zatvora od 2 do 10 godina	Kazna zatvora od 1 do 8 godina
Ako je nastupila smrt	Kazna zatvora najmanje od 10 godina	Kazna zatvora od 3 do 12 godina

Porodični zakon (2005) zabranjuje nasilje u porodici (čl. 10) i taksativno navodi oblike nasilja (čl. 197). Takođe, prvi put se počiniocu nasilja mogu izreći mere zaštite (čl. 198). Hitnost postupka (čl. 204) obavezuje sud da zakaže prvo ročište najkasnije u roku od 15 dana od dana dostavljanja tužbe sudu i da se postupak mora sprovesti na najviše dva ročišta. U drugostepenom postupku odluka se mora doneti u roku od 30 dana od dostavljanja žalbe (čl. 204, st. 5).

Novi Zakon o prekršajima (2007) pored obaveznog lečenja alkoholičara i narkomana predviđa i zabranu pristupa oštećenom, mestu izvršenja ili objektima kako bi se sprečio da ponovo izvrši prekršaj (čl. 54, st.1). Mera zabrane pristupa može trajati najduže godinu dana od pravosnažnosti presude (čl.54, st. 5). Ukoliko počinitelj prekrši zabranu pristupa može se kazniti novčanom kaznom od 15.000, 00 dinara ili kaznom zatvora do 30 dana (čl.55, st. 1). Takođe, Zakon predviđa da se ista sankcija može odrediti oštećenom ako navede kažnjenog da prekrši meru zabrane pristupa (čl. 55, st.2).

2. Sudska praksa

Opštinski sud u Vrbasu

Krivični postupak - Na osnovu činjenica koje su navedene u presudama najviše kritike se može uputiti izrečenim kaznama za nasilnike. U oba slučaja (ukupno su dobijene dve presude kao odgovor na zahtev za pristup informacijama od javnog značaja) žrtve nisu zaštićene na adekvatan način.

U prvom slučaju nasilniku je izrečena kazna zatvora u trajanju od četiri meseca uslovno na jednu godinu, a utvrđeno je da je počinitelj bio potpuno svestan svojih postupaka, kao i da je ranije osuđivan. Ipak, sud nije mogao da odredi meru zabrane približavanja i pored toga što je oštećena izjavila da je nasilje, kako verbalno tako i

fizičko, trajalo više od 15 godina.³ Uobičajeno je da se kao olakšavajuća okolnost uvek navodi kajanje nasilnika. Međutim, u ovom slučaju se dolazi do jedne veoma uočljive kontradiktornosti. Na početku obrazloženja je navedeno da je počinitelj „bio sposoban da shvati značaj svog dela..., svestan svog dela.....i hteo njegovo izvršenje u više navrata drskim i bezobraznim ponašanjem.....” da bi se na kraju zanemarila učestalost nasilja, kao i cilj da se nanese povrede oštećenju. Analizirajući sve činjenice iz presude može se zaključiti da žrtvi nije pružena zaštita.

U drugom slučaju nasilje je izvršio sin u neuračunljivom stanju prema majci. Nasilje je, kao i u prvom slučaju, bilo učestalo. Na osnovu izvoda iz kaznene evidencije utvrđeno je da je počinitelj već kažnjavan. Takođe, okrivljeni se vodi i u evidenciji Neuropsihijatrijske ambulante u Vrbasu. Pored toga što je potvrđeno da je nasilje konstantno, da je utvrđena nedefinisana psihoza koja je praćena agresijom i introvertnošću, sud je odredio obavezno psihijatrijsko lečenje na slobodi. Sud nije uzeo u obzir psihičko stanje nasilnika, kao ni činjenicu da stranke žive u istoj kući, te da je takvom presudom omogućio nastavak nasilja. Na kraju obrazloženja se ističe kao presudna činjenica za odluku da je počinitelj „neženjen, bez dece, nezaposlen”. Ne vidi se, naravno, kako ove tri činjenice mogu opravdati nepostojanje zaštite žrtve.

Parnični postupak - Sadržine presuda koje su donete u parničnim postupcima veoma su različite, ali zajedničko za većinu presuda jeste to što su tužilje zahtevale zabranu približavanja mestu stanovanja, kako za sebe, tako i za maloletnu decu. Zahtevi su odbijeni prema deci jer je utvrđeno da odnosi između očeva i dece nisu poremećeni. Odlukama su prethodila mišljenja veštaka.

Od pet presuda koje su dostavljene izdvajamo slučaj gde je tužena žena kao počinitelj nasilja prema svojoj maloletnoj deci. Tužilac je bivši suprug tužene.

U toku postupka je utvrđeno da je tužena „koristila batine kao vaspitnu metodu”, kao i da je jednom detetu batinama nanela povrede u vidu krvnih podliva. Ipak, sud je odbio tužbeni zahtev da se tuženoj privremeno oduzme roditeljsko pravo jer je smatrao da to nije u interesu deteta. Odluka je zasnovana na iskazima svedoka i izveštajima veštaka: lekara specijaliste, stručnog tima Instituta za zdravstvenu zaštitu dece i omladine AP Vojvodine, Centra za socijalni rad i veštaka specijaliste medicinske psihologije. U obrazloženju se navodi da je tužbeni zahtev odbijen jer je u pitanju „neadekvatna forma kazne i korigovanja ponašanja u smislu izolovanog incidenta”. Mišljenja smo da je neophodno doneti odluku koja je u najboljem interesu deteta i da je sud uzeo u obzir mišljenja i izveštaje stručnih lica, ali je učinjen propust u daljoj zaštiti dece u konkretnom slučaju. Pošto je tužena izjavila da je povremeno koristila batine kao vaspitnu metodu sud je morao da odredi nadzor Centra za socijalni rad za određeni period jer se iz obrazloženja ne vidi jasno učestalost korišćene vaspitne mere. Izjave većine svedoka da su deca „uredna, čista i negovana” ne upućuju na zaključak da ne postoji fizičko i psihičko nasilje. Tužilac je uputio žalbu Okružnom sudu u Novom Sadu koji je potvrdio odluku Opštinskog suda u Vrbasu.

Opštinski sud u Titelu

Posle odgovora dobijenih od Opštinskog suda iz Titela ostala je nedoumica da li su se u periodu od 1. januara 2007. do 1. aprila 2008. godine vodili samo krivični

³ Videti: 6. Predlozi za poboljšanje zaštite od nasilja u porodici

postupci po čl. 194 Krivičnog zakonika ili je bilo i parničnih postupaka za koje nije dobijen odgovor, odnosno kopije presuda.

Zahtevom za dobijanje informacija od javnog značaja od Suda je traženo da pruži informacije o tome da li se pred njim vodi ili se vodio postupak u vezi s nasiljem u porodici prema Porodičnom zakonu (čl. 197), kao i Krivičnom zakoniku Republike Srbije (čl. 114 st. 2,7,8; čl. 181 st. 2,3,5; čl. 194; čl. 197), i ukoliko jeste, da dostavi brojeve predmeta i informaciju o tome u kojoj fazi se postupak nalazi. Od Suda je dobijen sledeći odgovor:

„Na Vaš zahtev dostavljamo Vam naše pravnosnažne presude za period od 01.01. 2007. do 01.04. 2008. godine, a za krivična dela iz čl. 194 st.1, čl. 194 st. 2. u vezi stava 1. KZ.

Prilog-presude: K.....“

Kao što se vidi, odgovor suda nije potpun. Najpre, ne može se sa sigurnošću zaključiti da li su postupci po Porodičnom zakonu uopšte vođeni. Pored toga, odgovor dovodi do još jednog pogrešnog zaključka – da se naš zahtev odnosio samo na dostavljanje pravosnažnih presuda za krivična dela, iako je jasno da se pitanjem zahtevao sveobuhvatniji odgovor.

Krivični postupak. - U obrazloženjima svih pravnosnažnih presuda kao otežavajuća okolnost za počinioca navedena je ranija osuđivanost, ali ona nije imala uticaj na odmeravanje kazne jer „je protekao duži vremenaki period od osuđivanosti“. Nije jasno zbog čega se jedna činjenica navodi kao otežavajuća okolnost ako nema značaja za visinu kazne.

Slična je situacija i kada su upitanju činjenice koje bi trebalo da utiču na ublažavanje kazne. Citiraćemo sledeće:

„Od olakšavajućih okolnosti na strani okrivljenog, sud je cenio činjenice da se radi o *čovjeku starije starosne dobi*....“

„Od olakšavajućih okolnosti na strani okrivljenog, sud je cenio činjenice da se radi o *čovjeku srednje starosne dobi*....“

„Od olakšavajućih okolnosti na strani okrivljenog, sud je cenio činjenice da se radi o *čovjeku mlađe starosne dobi*....“

Primećujemo da godine počinioca uvek predstavljaju olakšavajuću okolnost bez obzira koje je „starosne dobi“. Ako se u presudi navede da je osoba starije starosne dobi kontinuirano vršila nasilje da li se može zanemariti položaj žrtve i ublažiti kazna i pored zaključka je ta osoba duži vremenski period vršila nasilje; dakle, nasilje je vršeno i kada je počinitelj bio mlađe starosne dobi. Ipak, ukoliko se razmatra obrazloženje da je olakšavajuća okolnost jer je nasilnik „mlađe starosne dobi“ dolazi se do zaključka da bi „starosna dob“ počinioca svakako trebalo da utiče na ublažavanje počinioca. Dakle, u prvom slučaju se zanemaruje kontinuitet nasilja i ističe se „nesposobnost osobe za ozbiljnije nasilje zbog godina“ dok se u trećem slučaju „neiskustvo“ bodri novom mogućnošću za vršenjem nasilja. Jedino smo ostali bez adekvatnog odgovora za osobu „srednje starosne dobi“.

Opštinski sud u Bečeju

Presude Opštinskog suda u Bečeju upućuju na zaključak da je kaznena politika blaga, što je i inače praksa svih sudova u Srbiji (uslovna osuda je određena u 10 od 12 presuda po Krivičnom zakoniku).

Od Opštinskog suda iz Bečeja dobijeno je 12 presuda za slučajeve koji su vođeni po Krivičnom zakoniku i jedna odluka o poravnanju u parničnom postupku. U uvodnom delu odgovora na zahtev o pristupu informacijama od javnog značaja detaljno se navodi faza postupka za svaki pojedinačni postupak, kao i da je vođen samo jedan predmet sa oznakom P.

Ohrabrujuća je činjenica da su obrazloženja presuda veoma detaljna i da je utvrđivanje bitnih činjenica sveobuhvatno. U svim presudama se, pored izjava okrivljenih, oštećenih i svedoka, navode mišljenja veštaka medicinske struke, centara za socijalni rad i izveštaji domova zdravlja.

U skoro svim presudama olakšavajuće okolnosti se mogu vezati jedino za konkretan slučaj i ne poseduju opštu crtu. One su utvrđene samo na osnovu karakteristika tačno određene osobe i događaja. Jedino u slučaju gde je počinioc osuđen na kaznu zatvora, zameramo što se kao olakšavajuća okolnost uzima *ponašanje oštećene koje izaziva nasilnika*. Nije sasvim jasno da li se zauzima stav da se fizičko nasilje (koje kao posledicu ima telesne povrede) može opravdati ukoliko je u osnovi verbalni konflikt. Ipak, ne smatramo da ponašanje aktera događaja ne treba razmatrati pri određivanju kazne. Svaka tačno utvrđena činjenica može uticati na pravilno odmeravanje kazne.

U dve pravnosnažne presude počinioci su osuđeni na kazne zatvora:

- kazna zatvora u trajanju od šest meseci – okrivljeni je više puta u dužem vremenskom intervalu vršio nasilje u porodici. Određen mu je pritvor koji se uračunava u kaznu te nije zadržan na izdržavanju. Ovako blaga kazna određena je zbog uticaja ponašanja oštećene.
- kazna zatvora u trajanju od jedne godine i četiri meseca – okrivljeni je viša puta osuđivan (otežavajuća okolnost) za dela koja ne spadaju u krivična dela nasilja u porodici (olakšavajuća okolnost). Međutim, način izvršenja dela (upotreba opasnog oruđa – žilet) i namera da se nanese telesna povreda uticali su na kaznu.

Opštinski sud u Senti

Pravnosnažne presude Opštinskog suda iz Sente ukazuju na postojanje velikog broja krivičnih postupaka. Međutim, kao i kod odgovora dobijenog od Opštinskog suda iz Titela, nema podataka o tome da li je bilo parničnih postupaka.

U presudama dobijenim u prethodnom periodu od opštinskih sudova sa teritorije AP Vojvodine nije bilo novčanih kazni, mada Krivični zakonik predviđa u čl. 194 st. 1 da se može izreći novčana kazna ili kazna zatvora do jedne godine.

Sud u Senti je u oba slučaja odredio novčanu kaznu u iznosu od 10.000 dinara. Kada se uporede utvrđene činjenice u presudama gde je određena kazna zatvora uslovno, novčana kazna i sudska opomena ne uviđaju se jasno razlike u odnosu počinioca i žrtve, namere počinioca i posledice. U slučajevima gde je određena novčana kazna i sudska opomena povrede žrtava su skoro identične, razlika je jedino da su povrede nanete otvorenom šakom ili laktom, a razlika u izrečenim sankcijama je velika.

Zatim, u jednoj presudi je određena uslovna osuda, a u drugoj sudska opomena – telesne povrede žrtava su u vidu nagnječenja usne nanete na potpuno isti način. Jedina razlika postoji u ranijoj osuđivanosti počinioca – počinilac kome je određena uslovna osuda je ranije osuđivan, ali ne za krivično delo nasilja u porodici. Međutim, na osnovu istraživanja uočili smo da se u mnogim presudama ne uzima kao otežavajuća okolnost ranija osuđivanost za druga krivična dela, što opet ukazuje na nejedinstvenu sudsku praksu u Srbiji.

Postavlja se pitanje koliki je značaj umišljaja počinioca, posebno ukoliko se nedvosmisleno utvrdi da je „hteo izvršenje krivičnog dela i da je svestan svoga dela”? U jednoj presudi je navedeno da je počinilac u izvršenju dela koristio nož i da je delo izvršeno sa umišljajem, a izrečena je uslovna osuda i pored toga što je u zakonu predviđena kazna zatvora od tri meseca do tri godine. I pored toga što iz obrazloženja nije jasno da li je povreda nosa naneta nožem ili na drugi način, s obzirom da nož, koji predstavlja oružje/opasno oruđe, jeste korišćen i da postoji umišljaj, mišljenja smo da je uslovna osuda neadekvatna sankcija za počinioca.

Za obostrano nasilje između supružnika izrečene su uslovne osude i mera bezbednosti oduzimanja predmeta (kuhinjski nož). U obrazloženju nije precizirano da li je okrivljeni ranije vršio nasilje u porodici, već je samo navedeno da za izvršenje koje mu se stavlja na teret nije koristio oruđe i oružje, dok je za okrivljenu utvrđeno da je koristila nož u samodbrani. Oba okrivljena imaju lake telesne povrede, a uslovne osude se razlikuju u vremenu proveravanja koje je određeno na osnovu načina izvršenja krivičnog dela (okrivljena je nožem nanela telesne povrede – kazna zatvora u trajanju od tri meseca uslovno na dve godine; okrivljeni – kazna zatvora u trajanju od dva meseca uslovno na godinu dana).

Prema Krivičnom zakoniku produženo krivično delo postoji ukoliko postoji istovetnost oštećenog, predmeta dela, korišćenje iste situacije ili istog trajnog odnosa, jedinstvo mesta ili prostora izvršenja dela ili jedinstveno umišljaja učinioca (čl. 61 st. 2) te je jasno da ne može postojati opravdanje za olakšavajuće okolnosti ukoliko postoji namera da se ugrozi život.

Kaznom za počinioca koji je izvršio produženo krivično delo nasilja u porodici u potpunosti se negira postojanje otežavajućih okolnosti u vidu produženog izvršenja i ugrožavanja maloletnog lica (izrečena je uslovna osuda).

Opštinski sud u Valjevu

Značaj medicinskih dokaza u sudskom postupku. – Dokazivanje u sudskim postupcima koji se vode povodom nasilja u porodici otvara pitanje da li postoji razlika u značaju između medicinskih nalaza i iskaza svedoka. Tokom monitoringa suđenja u opštinskim sudovima u Srbiji susreli smo se sa različim mišljenjima sudija. Ipak, presude se najviše donose na osnovu slobodne sudske procene o izjavama svedoka, o držanju žrtve i počinioca. Jasnih i nedvosmislenih dokaza je veoma malo. Ohrabrujuća je činjenica da nasilje u porodici gubi oblik „porodične tajne”, a žrtve se sve manje okrivljuju zbog izvršenog nasilja. Ceo tok postupka i određivanje kazne za počinioca najviše zavisi od stava sudije i od njegovog shvatanja nasilja. Međutim, da li stav sudije može imati odlučujuću ulogu u donošenju presude ukoliko postoje neborivi medicinski dokazi?

Analiza suđenja u Opštinskom sudu iz Valjeva navela nas je da detaljnije obradimo činjenice koje mogu biti objektivnije od iskaza svedoka.

Medicinski dokazi mogu biti relevantni jedino ukoliko se žrtva po izvršenom nasilju odmah obratila lekaru, ako su povrede evidentirane i ako postoji zapisnik lekara. Veštačenja i stručna mišljenja u toku postupka mogu se dati na osnovu već utvrđenih telesnih povreda. Ipak, ovde se može istaći još jedan problem – žrtve najčešće nisu svesne značaja konkretnih dokaza, u ovom slučaju medicinskih, i važnosti toga da se odmah obrate lekaru. Pored toga, žrtve nasilja su nedovoljno informisane o svojim pravima i proceduri za njihovu zaštitu. Zbog toga bi bilo neophodno da se mediji uključe u kampanju i da upoznaju javnost o činjenicama koje imaju veliku ulogu u zaštiti od nasilja, a sudije treba da imaju obavezu da žrtvama, na jasan i nedvosmislen način, navedu razloge za neophodnost medicinske dokumentacije. Ovo je naročito bitno jer se, nažalost, u većini slučajeva dogodi da se nasilje ponovi na isti način, pošto se okrivljenom uglavnom izriče uslovna osuda te se nastavlja zajednica između žrtve i nasilnika, pa je tako i ponavljanje nasilja neminovnost.

Da bismo opravdali naše zaključke u pogledu medicinskih nalaza, navodimo obrazloženja presuda Opštinskog suda iz Valjeva.

Okrivljenom je za telesne povrede, odnosno za nasilje koje je izvršio prema svojoj vanbračnoj supruzi, izrečena kazna zatvora od deset meseci uslovno na dve godine. Na osnovu iskaza svedoka i počinioca moglo bi se zaključiti da nasilja nije ni bilo i da je jedino postojao verbalni konflikt, a da su povrede nastale tako što je okrivljeni „samo gurnuo oštećenu” koja je udarila u štok vrata. Svedokinja, majka okrivljenog, potvrdila je ovaj iskaz. S druge strane, veštačenje i uvid u fotokopiju medicinskog nalaza pokazuju da je žrtva imala telesne povrede u predelu lica u vidu krvnih podliva. Poređenjem iskaza žrtve i medicinskih nalaza utvrđeno je da su okrivljeni i svedokinja dali lažne iskaze.

U istoj presudi obacuje se deo iz optužnog predloga gde se navodi da je okrivljeni ranije počinio krivično delo nasilja prema žrtvi i da je za njegovo izvršenje koristio čekić kojim je žrtvu udario u koleno. O ovom događaju ne postoje medicinski dokazi jer se žrtva nije obratila za pomoć lekaru. Sud je konstatovao da negiranje žrtve o telesnim povredama nije u skladu sa načinom izvršenja krivičnog dela. Takođe, utvrđeno je da bi udarac čekićem srednjeg inteziteta morao da prouzrokuje telesne povrede za koje bi bila neophodna lekarska pomoć.

U drugom slučaju postoje veoma slične izjave okrivljenog o negiranju nasilja. Kao argument u prilog postojanju nasilja ističe se iskaz žrtve koji se u potpunosti slaže sa medicinskim nalazima. Veštačenjem je potvrđeno postojanje lakih telesnih povreda u vidu razderotina, nagnječenja i oguljotina u predelu lica i glave. Međutim, okrivljeni je izjavio da je žrtvu „slučajno zakačio priveskom po obrvi” i da nije bilo drugog fizičkog nasilja. Okrivljenom je određena kazna zatvora od pet meseci uslovno dve godine, a kao olakšavajuća okolnost navodi se to da se oštećena nije pridružila krivičnom gonjenju. Nepridruživanje krivičnom gonjenju ne može biti olakšavajuća okolnost, posebno ako je žrtva dala iskaz o postojanju nasilja i ukoliko je ono potvrđeno na osnovu drugih činjenica. Sud je dužan da *ex officio* kazni počinioca krivičnog dela i zaštititi žrtvu.

Opštinski sud u Šapcu

Kao argumenti za isticanje olakšavajućih okolnosti navode se različite činjenice. Reklo bi se da sve te činjenice imaju „pozitivan uticaj” na ponavljanje nasilja, a ne na njegovu eliminaciju. Recimo, ne može se opravdati to što se učiniocu određuje uslovna osuda jer je bio u privremeno neuračunljivom stanju, ako je ta privremena neuračunljivost posledica alkoholisanog stanja.

U jednoj presudi se navodi da je učinilac bio pod dejstvom alkohola i da je žrtvi naneo lake i teške telesne povrede (potres mozga i prelom nosnih kostiju). Za sve povrede postoji medicinska dokumentacija i veštačenje psihijatra koji potkrepljuju izjavu oštećene. Iz obrazloženja se zaključuje da je počinilac često konzumirao alkohol i da se trenutno leči od alkoholizma. Čak i činjenica da je policija kod nasilnika pronašla nož nije uticala da se donese drugačija presuda sem uslovne osude.

Indikativne su još dve presude. U prvom slučaju, za udarac otvorenom šakom, stezanje za vrat i pretnju, učinilac koji je prethodno osuđivan osuđen je na kaznu zatvora u trajanju od šest meseci uslovno tri godine (u pitanju je nasilje prema kćerki). U drugom slučaju, za udarac pesnicom, čupanje kose, povrede u vidu naprsnuća nosnih kostiju, podliva i nagnječenja, izrečena je kazna zatvora od 30 dana uslovno jedna godina.

U oba slučaja nasilje je trajalo više godina. Kada se uporede sve tri presude postaje jasno da je nemoguće utvrditi bilo kakvu pravilnost donetih presuda. U jednoj od pomenutih presuda učinilac navodi da je „bio svestan da primenom nasilja ugrožava spokojstvo.....što je i hteo”, pa se pitamo da li je kajanje poistovećeno sa priznanjem i svesnom željom za nasiljem. Ne postoji obrazloženje, niti se uzima u obzir da je s umišljajem naneta povreda detetu, i ne vodi se računa o zaštiti dece. Na osnovu stava počinioaca zaključujemo se da je *spreman na ponovno vršenje nasilja*. Da li se opravdano može smatrati da će se uslovnom kaznom postići svrha?

U istoj presudi kao olakšavajuća okolnost navodi se sledeće: „da je isti otac dvoje dece...”. Zatim smo postavili *izjavu oca*: „Kada neko dugo i uporno čačka...., onda je glupo da ništa ne iščačka.” u odnos sa *izjavom suda*.

3. Posebno ugrožena grupa – deca

Uloga vaspitača u prepoznavanju nasilja u porodici

S obzirom da se u javnosti pominje da su deca sekundarno ugožena grupa „oni koji posmatraju nasilje” veoma se retko govori o njihovoj zaštiti. Ipak, pored toga što je poznato da nasilničko ponašanje naučeno u porodici menja oblik i lako prerasta u vršnjačko nasilje ne postoje mere prevencije predviđene za decu u vrtićima i predškolskim ustanovama.

Bez obzira na koji način je izvršeno nasilje i da li je detete primarno ili sekundarno oštećeno svaki događaj koji nastaje naglo i bez najave predstavlja traumu. Kada je u pitanju nasilje neophodno je dodati da ovakvu vrstu traume uvek prati strah i bespomoćnost. Intezitet negativnih posledica zavisi od ličnosti deteta i reakcije okoline u toku i posle događaja. Simptomi koji se uočavaju kod dece u čijim porodicama postoji kontinuirano nasilje su: govorne teškoće, strah od nepoznatih

ljudi, zbunjenost, gubitak ili pojačan apetit, povećana razdražljivost, emocionalna nestabilnost, fizički simptomi, potištenost i slaba koncentracija. U ovakvim situacijama veoma je bitna uloga vaspitača. Neposredan rad sa traumatizovanim detetom kroz igru je prvi korak kako bi se stvorio osećaj bezbednosti i poverenja. Zatim, sačiniti plan za jačanje samopouzdanja i usvajanje pravila ponašanja u društvu

Dužnost vaspitača koji rade u vrtićima ili predškolskim ustanovama da prijave svako ponašanje deteta koje ukazuje na postojanje zlostavljanja u porodici mora predstavljati osnov u zaštiti dece. Zlostavljanje vaspitač može prijaviti stručnim licima koja rade u vrtićima – psiholozima, pedagogima i socijalnim radnicima. Mišljenja smo da se najadekvatnija pomoć može pružiti ukoliko bi postojao timski rad (vaspitač, psiholog, pedagog i socijalni radnik) koji bi se mogao ostvariti kroz precizno određene aktivnosti. Plan podrazumeva rad sa detetom i roditeljima.

Ukoliko bi se zaključilo da se na ovaj način ne može zaštititi dete neohodno je obavestiti policiju ili nadležno tužilaštvo.

Da bi se omogućila saradnja stručnog tima i da se za uočeni problem ne bi koristila fraza „bolje je da se ne mešamo jer to nije naš problem” potrebno je organizovati edukativne seminare u vrtićima i predškolskim ustanovama i da se pri Ministarstvu prosvete organizuje stručna grupa koja bi imala ulogu koordinatora između vaspitača, psihologa, pedagoga i socijalnog radnika.

4. Nasilje među vršnjacima

Nasilje nad ženama, nasilje nad decom... i sve do nasilja među vršnjacima. Ko su odgovorni za vršenje nasilja, podržavanje nasilja, učenje da je to način opstanka u društvu kao i zauzimanje mesta u socijalnom prostoru? Moglo bi se reći – svi – od pojedinaca, porodice do institucija i celokupnog društva. Mnoga istraživanja su pokazala da se nasilje, koje uglavnom potiče iz porodice, uvek nastavlja i da izlazi iz njenog okvira.

U toku 2008. godine bilo je nekoliko slučajeva nasilja među vršnjacima, najviše u osnovnim školama. Tri slučaja koja su privukla pažnju medija su zlostavljanje devojčica u Pirotu, Novom Sadu i Užicu.

Naslov teme glasi „Nasilje među vršnjacima“, ali smo u prethodnoj rečenici napisali „zlostavljanje devojčica“ te smo istakli jednu od bitnih karakteristika navedenih događaja. Međutim, informacija koju dobijamo iz medija: „Devojčicu osam sati zlostavljale vršnjakinje“, „Zlostavljale drugaricu“, „Dve devojčice prebile učenicu“ govori da su i izvršioци nasilja bile devojčice dok se dečaci pojavlju kao pasivni učesnici.

Da li ima osude u javnosti?

Pored brojnih članaka u novinama ne postoji ozbiljna osuda i poziv nadležnim institucijama da spreče dalje nasilje. Možda bi se moglo reći da tekstovi deluju kao „pozitivna“ senzacija jer ni u jednom članku, bar na kraju, nema direktne kritike koja bi bila upućena onima koji su mogli da pruže pomoć žrtvama (nastavniku koji je rekao: „Tuci i ti njih“ - slučaj u Užicu). U Pirotu su nastavnici dugo krili da se nasilje uopšte dogodilo i pored toga što su znali da je sve snimljeno mobinim telefonom.

Pojedini mediji prikazali su slike zlostavljane devojčice (nasilje u Pirotu), a snimci nasilja iz Novog Sada pojavili su se na internet portalu „YouTube“. Da li se na ovaj način štiti identitet maloletnika?

Ako su mnoga istraživanja pokazala da se nasilje uči u porodici - koja je uloga centara za socijalni rad. I na ovo pitanje može se dati samo negativan odgovor – da njihova uloga ne postoji.

Pošto smo na sva postavljena pitanja imali samo negativne odgovore – kako tumačiti pojam „odgovornost nadležnih“.

5. Nacionalna strategija za poboljšavanje položaja žena i unapređivanje ravnopravnosti polova (2008-2014)

Analiza i predlozi za efikasniju realizaciju

Višegodišnja borba protiv nasilja u porodici, predstavljanje alternativnog (Drugačiji glas iz Srbije) i inicijalnog izveštaja u Njujorku na 38. sesiji Ujedinjenih nacija Komiteta za eliminaciju svih oblika diskriminacije žena i Preporuka Rec(2002)5 Komiteta ministara prethodili su usvajanju Nacionalne strategije za poboljšavanje položaja žena i unapređivanje ravnopravnosti polova Vlade Republike Srbije. Strategija je zasnovana na Pekinškoj deklaraciji i platforma za akciju i Konvenciji za eliminaciju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW). Od 2000. godine državni organi se intenzivnije uključuju u borbu protiv nasilja; formira se Savet za ravnopravnost polova (Vlada), Sektor za rodnu ravnopravnost (Ministarstvo rada i socijalne politike) i Odbor za ravnopravnost polova (Narodna Skupština). U svim navedenim telima učestvovali su predstavnici iz različitih političkih stranaka što je dovelo do velikih sukoba kada je trebalo donositi jednoglasne odluke (sukob u Odboru za ravnopravnost u vezi sa smenom Aleksandra Tijanića). Ipak, nadamo se da sličnih nesuglasica neće biti u primeni Strategije jer bi se time onemogućio brži ulaz u Evropsku uniju.

Strategijom su definisane sistemske mere kako bi se lakše primenili međunarodni standardi u zaštiti žena. Međunarodna dokumenta koje je Srbija potpisala:

- Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima
- Konvencija o političkim pravima žena
- Pakt o građanskim i političkim pravima
- Pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima
- Konvencija za eliminaciju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW)
- Pekinškoj deklaraciji i platforma za akciju
- Deklaracija o zaštiti žena i dece u slučajevima opasnosti i oružanog sukoba
- Deklaracija o zlostavljanju žena
- Univerzalna deklaracija o demokratiji
- Milenijumska deklaracija Ujedinjenih nacija

Najviše pažnje Strategija je posvetila razvoju ekonomskih prava žena, prevenciji u zaštiti zdravlja i dostupnosti obrazovanja. Kroz svaku oblast, kao generalni problem našeg društva, analiziran je uticaj diskriminacije. Posebno se ističe značaj višestruko diskriminisanih grupa u koje spadaju: Romkinje, samohrane majke, žene sa invaliditetom, pripadnice manjinskih grupa, žene iz ruralnih područja, žene drugačije seksualne orijentacije i siromašne žene. Da bi se smanjio procenat diskriminacije žena neophodno je

uticati na svest stanovništva, najviše u manjim sredinama. Zbog toga se opšta strategija uticaja na javnost, prvenstveno na medije, mora raščlaniti na konkretnije segmente akcije. Najdelotvornija kampanja može biti ukoliko državni organi i civilni sektor imaju jedinstvenu politiku za borbu protiv nasilja i diskriminacije.

Međutim, jedino adekvatan rad državnih organa može uticati na poboljšanje položaja žena kod učešća žena u predstavničkim telima. Za rešavanje ovog problema predlaže se dopuna izbornog zakonodavstva. Statistički podaci pokazuju da je od 2000. godine do 2008. godine procenat žena koje učestvuju u radu predstavničkih tela povećan za 8% (12,4% – 20,4%), mada još uvek ne zadovoljava standarde (obavezna kvota 30%). Ideja da se pruži finansijski podsticaj strankama koje na listama imaju više od 30% žena nosi u sebi veliku opasnost. Mišljenja smo da je potrebno detaljnije razraditi meru finansijske podrške (tačka 37).

Zakonom o radu izjednačeni su uslovi za zapošljavanje žena i muškaraca, ali ne postoje tela koja prate poštovanje ovih normi. Pored toga što se predlaže formiranje stručnih tela nemoguće je eliminisati diskriminaciju pri zapošljavanju ukoliko se ne usvoji Anti-diskriminatorni zakon. Problemi koji se najčešće javljaju u polju zapošljavanja: seksualno uznemiravanje, mobing, razlika u visini plata za iste pozicije i postavljanje pitanja o planiranju porodice (čime se narušava pravo na privatnost). Posebno se ističe diskriminacija višestruko diskriminisanih žena. Jedan od predloga koji mogu uticati na lakše zapošljavanje žena je obezbeđivanje produženog boravka za decu mlađu od sedam godina i dnevnog boravka za decu mlađu od 12 godina (tačka 84); uticaj na zajedničku obavezu izdržavanja dece formiranjem državnog alimentacionog fonda (za zakonsko izdržavanje).

Odnos muškaraca i žena u obrazovanju pokazuje da postoji ujednačenost kod osnovnog obrazovanja – 98,4% dečaci, 98% devojčice; kod visokog obrazovanja – 50,9% studentkinja, 47,1% studenti; postdiplomske studije – 32,6% žena (tačka 106). Kod izbora zanimanja postoji podela na „muška i ženska“, ali nije uočljivo da je izbor zanimanja uslovnjen postojanjem diskriminacije, već kasnijom mogućnošću zapošljavanja. U skladu sa tim izdvajaju se zanimanja gde je veći procenat žena: humanistički i umetnički fakulteti. U tački 122 predlaže se da se žene moraju podsticati na veće učešće u naučnim istraživanjima i skupovima; mišljenja smo da je ova tačka povezana sa delom koji se odnosi na regulisanje boravka dece.

Zdravstvenom stanju žena u Srbiji se može dodeliti negativna ocena i to najviše zbog loše prevencije. U prilog ovom zaključku prilaže se činjenica da samo 6,3% žena godišnje poseti ginekologa (mali je procenat žena koje koriste kontraceptivna sredstva). Pored prevencije javlja se problem i kod pomoći od države koja se može dobiti na osnovu kućne nege. Zakonom je regulisano pravo na kućnu negu i pomoć drugog lica, ali način na koji se donose rešenja od nadležnih institucija govore da (ne)efikasnost odlučivanja ima negativan uticaj. Ukoliko je jednom licu potrebna ovakva pomoć ona mora biti omogućena za vreme oporavka, a ne nekoliko meseci kasnije. Dakle, potrebno je uskladiti rad zdravstvenih institucija; u suprotnom će biti nemoguće sprovesti mere pomoći.

Strategijom je određeno nekoliko ciljeva:

- promena zakona
- edukacija lica koja rade u državnim organima: sud, centar za socijalni rad, zdravstvene institucije, policija, škole i dr.

- podizanje nivoa svesti kod žrtava nasilja i diskriminacije
- podrška žena u obrazovanju
- uticaj na medije (kažnjavanje odgovornih za promovisanje nasilja, diskriminacije i netolerancije)

6. Predlozi za poboljšanje zaštite od nasilja u porodici

Mada je poslednjih godina učinjen veliki napredak u suzbijanju nasilja u porodici i zaštiti žrtava ipak, zbog nepreciznosti pojedinih zakonskih odredaba, neadekvatne primene domaćih zakona i međunarodnih standarda predlažemo :

- pooštavanje zaprečenih kazni za krivična dela koja imaju obeležje nasilja u porodici; ublažavanje sankcija novim Krivičnim zakonikom (2006) nije se pozitivno uticalo na smanjenje učestalosti nasilja u porodici;
- Porodičnim zakonom nisu jasno određeni uslovi za izricanje mera zaštite; smatramo da bi primena mera zaštite bila efikasnija ukoliko bi se konkretnije odredili uslovi; mnoge mere zaštite se ne primenjuju, a najspornije je pitanje kažnjavanja zbog nepoštovanja izrečenih mera;
- precizno odrediti šta se može podvesti pod olakšavajuće/otežavajuće okolnosti; analizom presuda smo zaključili da ne postoji jedinstveno svrstavanje okolnosti u određenu grupu; preciziranjem bi se izbegla opasnost da sudije istu okolnost tumače različito;
- da se članu 204. Porodičnog zakona odredi rok za zakazivanje drugog ročišta;
- uskladiti Porodični zakon i Krivični zakonik tako da mere zaštite budu predviđene i Krivičnim zakonikom, a ne samo kažnjavanje za njihovo nepoštovanje;
- doneti poseban Zakon o zaštiti od nasilja u porodici;
- doneti Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći;
- uspostavljanje jedinstvene sudske prakse za celu teritoriju Srbije;
- uspostaviti mehanizme kontrole rada opštinskih i okružnih sudova;
- sprovesti edukaciju policajaca, lica koja rade u centrima za socijalni rad;
- zaštititi posebno ugrožene i osetljive grupe (maloletnu decu, osobe sa invaliditetom)
- definisati strategiju za bolju saradnju civilnog i državnog sektora;
- SOS servise i mobilne timove učiniti dostupnim žrtvama 24 časa;
- organizovati programe za nasilnike;
- kroz kampanje i medije uticati na širenje svesti o problemu poremećenih porodičnih odnosa;
- odnos medija prema nasilju i novinara prema žrtvama zahteva dodatnu edukaciju svih zaposlenih u tim sektorima